

MÁTHÉ, 10, 32: Valaki vallást
teszen én rólam az emberek
előtt, én is vallást teszek arról
az én mennyei Atyám előtt.
II. KOR. 4, 13: Mi is hiszünk és
azért szólunk.¹

A mi e pillanatban lelkemben végbemegy,
szavakban kifejezni alig birom. A mit ez
igék felidéznek, a legátfogóbb és a legragyó-
góbb kifejezésekbe is, melyeket emberi nyelv
ismer, befoglalni alig tudom. És ah, vállal-
kozhatnám-e arra, hogy a mit bennetek e nap
jelentősége felkelt, a legékesebb beszédben
is kifejezésre juttathatom; vállalkozhatnám-e
arra, hogy mindazt az érdeklődést, melylyel
elődeitek az emberiség nagy kérdései iránt

¹ Mondatott a kolozsvári templom és torony meg-
újításakor.

viseltettek, mindazt a lelkesülést, melyet szívükben hordoztak és gyülekezetiileg is felszínre hoztak, közös lánggá olvasztottak és a mi ennek szemléletén lelketekben támad és a mi azután együttesen belőletek is közös lángként fellobog, vállalkozhatnám-e arra, hogy mindezt én szavakba önthetném?! Tárgyam terjedelme megdöbbentő, nagyszerűsége öröme és hódolatra készítő. Emez igék jelentése és e nap jelentősége! E felmagasztosultság, a hitvallás eme dicsfénye, az istenesülés annyi csodás nagy jelenete; e szellemiség, mely az évszázak ormain ragyog, mely tartalommal tölti bé ürét az időnek, e szellemiség, mely korszakokat ír, melyből új idők születnek; e lelkesülés, mely a százévek völgyein mint folyam hömpölyög s mély tengerré szélesedve érkezik le hozzánk, mely felett a mi örömünk s bámulatunk ünnepe s melybe a mi lelkesülésünk is belészakad — ez emez igék és e nap.

A Krisztusról való vallástétel a keresztény múlt nagysága és a jelen dicsősége! A Krisztusról való vallástétel — ennek nagyszerűségében, az azon való emelkedett érzelemben ünnepeljük e napot, közelebbről vizsgálva e vallástételt módjaiban, a keresztény vallás hirdetésére szentelt e hajlékban, megújított szép templomunkban.

I.

A Krisztusról való vallástétel mindenekelőtt, a mit Pál apostol így fejez ki: „hiszünk és azért szólunk”; a Krisztusról való vallástétel tehát mindenekelőtt: hinni és szólni.

A felmagasztosultságnak, mely előttünk megjelen, a nagyszerűségnek, mely bámulatra és hódolatra kész, a hit a forrása, a láthatatlan, az örökkévaló dolgokban, a szellemi igazságokban való hit, benső meggyő-

ződés. E magasztos átszellemültségen a hit fénye ég. A keresztény vallástétel hinni a Krisztus evangéliumában, ez evangélium fenséges igazságaiban, ez evangélium szabadító erejében, szellemi hatalmában hinni. E szent lelkesültségbe a hit nagy ereje bocsátja a folyamat, az árt. A keresztény vallástétel hinni a Krisztus evangéliumának igazságát s üdvözítő voltát átérezni. Százévek hívőin világosít, világol a keresztény hit, százévek gyülekezetein ül elő a krisztusi szellem, az isteni erő. Felséges már magában szemlélni e sok ezer hívő arcot, végigtekintni a hittől telült keresztény évszázakat. De a mi titeket, s engemet még inkább megragad, a mi minket csodálatra ragad, mikor e hit teljes nagyszerűségében lép elő, mikor e hit szólni kezd. A keresztény vallástétel: hinni és szólni; hinni a Krisztusban és ő róla szólni Szólni e városokban, melyek befogadnak, készörömest kapút nyitnak és

e városokban, melyek zárkóznak, melyek gyűlölségesek; szólni e falvakban, hol az apostolnak elébe mennek és azokban, melyek vaksággal verettek meg; szólni szabad helyeken, hol nem hallszik bilincsek csörgése, és a törvényszékek birói előtt, hol vád zúg és ama gyülekezetekben, hol fenyeget megostorozás; szólni népnek, mely üdvöt kiált és szólni kormányzók és királyok eleibe vitelve, kiknek ítélete börtönnel, vérpaddal az életre sújthat le. Szólni békében és üldözésben, csendességben és háboruságban, biztos létben és veszedelemben, dicsértetésben és megaláztatásban, ünnepeltetés közt és átkok özöne alatt, szólni a felmagasztalás emelvényén és a meggyalázás félelmetes veszthelyén, szólni őt, szólni a Krisztust

Óh e hit, e szólások, e vallástételek!
 . . . Nézzétek Pétert lángoló arczczal Jeruzsalem piacznán annyi idegen nemzetből való nép előtt, annyi ellenség közepett Krisztusról, ez

Istentől küldetett férfiúról magasztos vallomást téve. Nézzétek őt, ki a syriai fényes felhőn átment, mély tűzű lelkéből hogy száll a hit föl, mily gyújtó szólások, lángoló bátor vallomások a szellemi Krisztusról ezek, melyeket az athenaei miveltek s a gazdag kereskedő korinthusi nép előtt és azután a hatalommal szemben Róma circussában az égő oszlopon, mely testét izenként égeti, tesz. Nézzétek ama hitjavítót, ki világrészeken hatalmas császár s fényes birodalmi rendek előtt félelem nélkül áll, s az egyház romlottsága, elfajulása közepett szólja az üdvezítő hit erejéből örökké emlékezetes szavakban a keresztény bizonyágtételt

És nézzétek amaz apostolt, ki ez ország fejedelme és nemes rendjei színe előtt, ki e város polgárai újjongó öröme s ünneplése között tesz Isten szabad ege alatt, eme tágas köztéren, a piacon az egész közönséget magával ragadó tiszta keresztény vallomást;

amaz apostolt, kinek vallástétele ez országban a kereszténység megújításának új lendületet adott, kinek vallástétele ez országban ezer és ezer ajakról visszhangzott, a visszahatás alatt mint tesz birái előtt a sötét börtönnel szemben is, melynek ajtóját számára már nyitják, a való igaz Krisztus mellett, mint az első vértanú apostolok, életét áldozva fel, bizonyágot. És nézzétek eme többi neves és névtelen elődeiteket, e férfiakat és nőket, kik sorra jönnek kétszáz év üldözése alatt bátor vallástételükkel a Krisztus mellett és a hosszú idő felett együtt oly fényes sort alkotnak . . .

Oh e hit, e bátor szólások, e fenkölt vallástételek!

A Krisztusról való vallástétel hinni és szólani.

Ők hittek és szólottak . . .

Mi is hiszünk és azért szólunk. Hiszünk. Hiszünk a Krisztusban, az ő vallása el nem homályosítható örök igazságaiban. Hiszünk a krisztusi kereszténység, a tiszta evangéliumnak minden más vallás feletti fensőbbiségében, hiszünk e kereszténység üdvözítő erejében. Hiszünk és azért szólunk, azért hirdetjük a keresztény evangéliumot. És a hitnek fényáramába, mely az elmúlt száz évekből ömlik, az elődök lelki világából látásunk elé özönlik, béengedjük a mienket; az ő ihletük, lelkesültségük folyamába, a mi a mi keblünket, lelkünket áthatja; az ő hitükkel és szólásukkal egyesítjük a mi hitünket, egyesítjük a mi szólásunkat, hogy a mi nemzedékünktől is növelve szálljon tovább ama szellemi hatalom, a hit s a mi vallástételünk is tegyen bizonyosságot ő mellett, ki a hitnek fejedelme, ki a Krisztus.

II.

És a Krisztusról való vallástétel hinni és áldozni. A Krisztusról való vallástétel hinni nemcsak a szellemi igazságokban, mint olyakban, hanem hinni ez igazságoknak termékenyítő nagy erejében, csodálatos hatásában is.

Minde jóindulatnak, a mely előttünk megjelen, minde jóltevő szándéknak, mely csodálatra indít, a hit a forrása. Nemcsak az értelmi fényen, hanem e jóindulaton is a hit ragyog. A keresztény vallástétel hinni a Krisztus szellemi igazságainak jóindulatot ébresztő erejében, a Krisztus vallásának jóltevő készséget felkeltő, jóltevő készséget folyton tápláló hathatóságában. E felbuzdulásban, e csodás megindulásban a hit ereje mozog. A keresztény vallástétel hinni a Krisztus evangéliumának igazságát és ez evangéliumnak teremtő hatalmát. Ezerek, népek fölbuz-

dülésén jelenik meg a krisztusi hatalom, ezerek, népek fölbuzdulásán a teremtő, újjászülő hit. Ah, felséges látni e megindultságot, a keresztényi indulattól áthatott eme hívő csoportokat, végigtekinteni a felbuzdulásban újra szülemlő eme keresztény évszázakat. De a mi titeket, engemet méginkább megragad, a mi titeket, engemet el a csodálatig ragad, a mikor a hívők felbuzdultsága teljes nagyszerűségében lép elő, mikor a hívők felbuzdultsága jóltevésre, áldozni indul. A keresztény vallástétel hinni és áldozni! . . . Áldozni e városokban, hol az áldozatnak harsónákat fúnak és e városokban, hol az áldozó fejére kénköves esőt és tüzet szórnak; e falvakban, hol kegyeletes tisztelet és hála követ és amazokban, hol szenvedély és harag földig rombolja le a jóltevő házat; áldozni, hol az emberek a szabadság levegőjében élnek s szabadon és nagyot mivelhetnek és a hol a zsarnokság bűnnek bélyegzi a leg-

jobb és legnemesebb tettet; áldozni, hol a sokaságon végig futhat, ha lát nagyszerűet, bámulatot, az áhítat és a hol szorong az érzés, mert a néppel szemben ott, mely ráüthet, az élesre fent kivont kard, e fojtani, tiprani kész fegyveres had. Áldozni független, szabad nép országában s méginkább a jajkiáltástól hangzó, sajgó sebektől vérző elnyomott hazában; áldozni dicséret, magasztalás közt s még inkább a szidalmak, gyalázat súlya alatt; áldozni a dicsőség halmán diszes illatozó virágkoszorúk közepett és a legdrágább kenettel áldozni a Golgota tövises keresztel megrakott útján; sőt a világ dicséretét nem is keresve áldozni a Krisztusért, az ő evangeliumáért, vagyomból áldozni a kereszténységért . . .

Oh e hit, ez áldozatok, e vallástételek! . . . Nézzétek eme népet a keresztény hit hajnalhasadtában, nézzétek az első keresztényeket e csaknem utólérhetetlen felbuzdult-

ságban, hogy vagyonukból nemcsak adva, hanem minden vagyonukat, minden jószágukat a keresztény községnek odaáldozva tesznek vallomást a Krisztus mellett. Nézzétek eme keresztény hívőket ez üldöztetésekben, hogy mily törhetlen hit, mily mérvű vagyonbeli áldozatok, melyeket hoznak, hogy a világhatalmas római birodalom földjén mindenütt gyülekezeteiket alkotva, a kereszténységnek Isten imádására mindenütt templomokat emelve, hitük erejével és intézményeikkel a kereszténységet mindenütt dicső győzelemre, mindenütt diadalra vive, tesznek az egész világ előtt bizonyosságot a Krisztusról. Nézzétek eme keresztényeket a szellemi megújulás, a hitújítás korában, e fejedelmeket és népeket, e királyokat és nemzeteket a megújult hitben, lelkesült áldozókészségben, hogy veszélyek és harczok közt egyik ország után a másikban mekkora vagyon és véráldozatok, melyek a kereszténység földjét áztatva, földje

felett gazdagon termékenyítve, mint egy új történelem, soha nem halványuló történelem jönnek az emberek emlékezetére fényes vallomástételül a Krisztus mellett... És nézzétek a hitújítás szellemi előhaladásában elődeiteket, e népet és fejedelmet az új hitszövetség lángjában, e népet és fejedelmet, kiknek felbuzdultsága egyik helyről a másra terjedve betölti az országot s áldozataival megalapítja a megújított kereszténységben is új egyházat. És nézzétek elődeiteket, a kik egyszerre elvesztik azt, mit az ő elődeik másfélszáz esztendőről rájuk hagytak, amaz elődöket, kik saját hazájukban, kik e városban, honnan az új keresztény egyház a világosság sugarait szórta szét az országra és annyi dicsőséget hozott a városra, kik az általuk fénynyel, hírrel, dicsőséggel övezett városban egy hosszú száz éven át mint hontalan fiak bolyongnak, mint üldözött mostohák járják a sivatag sötét éjszakáját; amaz elődöket, kik polgári jogok-

tól megfosztva, állami állásokból kizárva, anyagiakban lépten-nyomon megrövidítve, mégis el nem csüggednek, szenvedésben el nem szakadnak a Krisztustól, hanem a százév átkának nyomását végig kiállva, mikor a gyűlölet, a nyomasztó előítélet enged, súlya alól szabadul a nemzet, mikor nyílik az alkalom — hitbuzgalmuk, áldozatkészségük csodát mivel, milyent ritkán lát a világ, azt a csodát, a melyet láttok, kezetekkel tapinthatok, alkotásában gyönyörűséggel bámulhattok — ez üldözött, vagyoni gyarapodásban megszorított és szegényített, de hitét, honszerelmét el nem vesztett, meg nem tagadott nép előhozza minden kincsét és fölépíti, fölemeli e hatalmas alkotmányt, fölemeli e fenséges templomot, a melyben vagytok, melyben a Krisztus, a kereszténység igéit hallgatjátok . . .

Ah e hit, ez áldozatok, e kőbe irt, e szilárdított keresztény vallomások, e nagy vallás-

tételek! Ah e magas, felséges oszlopok, e merész ív, ez égre hasonlító boltozat, ah ez épület, a melynek minden kőve a fenszárnyaló hitnek, elragadó ihletnek, hibuzgó áldozatkészségnek drága emléke, ah e haladó, hívő egész keresztény gyülekezetnek hatalmas vallástétele!

A Krisztusról való vallástétel hinni és áldozni.

Ők hittek és áldoztak . . .

Mi is hiszünk és azért áldozunk! Hiszünk. Hiszünk a Krisztusban, az ő evangéliuma ható erejében. Hiszünk a kereszténység nemesítő voltában, az emberi keblet jó és nemes érzelmekkel megtermékenyítő, és minél tisztultabb, annál tisztább és nemesebb érzelmekkel termékenyítő hatásában. Hiszünk jóindulatot, áldozatkészséget előhozó, közösséget fentartó hathatóságában.

Hiszünk és azért mi is áldozunk. És a hitből áradt ama felbuzdulásba, mely az elmúlt száz évekről jön le a mi korunkra, mely az elődök történelméből száll hozzánk, belébocsátjuk a mienket; az ő hitbuzgalmuk folyamába ama forrásokat, melyeket a hit a mi keblünkben fakaszthat; az ő hitbuzgó cselekedeteik, az ő áldozataik hosszú fényes láncsorába belékapcsoljuk a mi cselekedeteinket, a mi áldozatainkat; az ő hitükkel, áldozatkészségükkel egyesítjük a mi hitünket, áldozatkészségünket, hogy a mi nemzedékünkötől erősítve, a mi nemzedékünkötől megszépítve, öröklődjék tovább e fenséges alkotás, e ma is és örökké bámúlatos vallástétel a Krisztus mellett, az ő vallástételük és a mi vallástételünk!

Hogy az Istennek, a mi Atyánknak kegyelme és áldása s a mi Urunk Krisztusnak szeretete legyen és maradjon a gyülekezeten az legyen úgy, úgy légyen! Amen.

TARTALOM.

ELŐSZÓ	V
EGY AZ ISTEN	1
JÉZUS — KRISZTUS	17
KERESZTÉNY ESZMÉNYISÉG	35
HIVÓK ÉS KÉTELKEDŐK	53
A SZENTLÉLEKTŐL VALÓ INDITTATÁS JELEI	69
A JÓ CSELEKEDETEK	85
KERESZTÉNY EGYENLŐSÉG	101
AZ UNITARIUS KERESZTÉNYSÉG MEGTARTÁSA ...	119
TÖRTÉNELMI PILLANATOK FORRÁSAI	141
VALLÁSTÉTEL A KRISZTUSRÓL	157

